

IBN SINONING “TIB QONUNLARI” ASARIDA KASALLIKLARNI DAVOLASH VA OLDINI OLIISH MASALALARI

Bakiyev Shavkat Sherzodovich

Stomatologiya ishi fakulteti talabasi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abu Ali ibn Sinoning mashhur “Al-Qonun fi-t-tibb” (“Tib qonunlari”) asarida kasalliklarni davolash va ularning oldini olish masalalariga oid qarashlari tahlil qilinadi. Asarda inson salomatligini saqlash, kasalliklarning kelib chiqish sabablarini aniqlash, to‘g‘ri ovqatlanish, jismoniy faollik, uyqu va dam olish, shaxsiy gigiyena hamda atrof-muhit omillarining inson organizmiga ta’siri haqidagi fikrlar yoritilgan. Ibn Sino kasallikni davolashdan avval uning sabablarini aniqlash va imkon qadar kasallikning oldini olish zarurligini ta’kidlagan. Shuningdek, uning dori-darmonlardan foydalanish, bemorning individual xususiyatlarini hisobga olish va davolash jarayonini bosqichma-bosqich olib borishga oid qarashlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada Ibn Sinoning tibbiy merosi zamonaviy profilaktik va klinik tibbiyot nuqtayi nazaridan tarixiy-ilmiy jihatdan baholanadi.

Kalit so‘zlar: Ibn Sino, “Tib qonunlari”, kasallik, davolash, profilaktika, sog‘liq, gigiyena, ovqatlanish, dorivor vositalar, tibbiyot tarixi.

Kirish

Inson salomatligini saqlash va kasalliklarni davolash masalasi qadim zamonlardan buyon tibbiyot fanining asosiy vazifalaridan biri bo‘lib kelgan. Turli davrlarda yashagan tabib va olimlar inson organizmining tuzilishi, kasalliklarning kelib chiqish sabablari hamda ularni davolash usullarini o‘rganishga katta e’tibor berganlar. Sharq tibbiyotining rivojiga ulkan hissa qo‘shgan olimlardan biri Abu Ali ibn Sino hisoblanadi.

Ibn Sino jahon ilm-fani tarixida qomusiy olim sifatida tanilgan. Uning falsafa, mantiq, tabiiy fanlar va boshqa sohalardagi ilmiy merosi bilan bir qatorda, tibbiyotga oid asarlari ham alohida ahamiyatga ega. Allomaning “Al-Qonun fi-t-tibb” nomli asari tibbiyot tarixida “Tib qonunlari” nomi bilan mashhur bo‘lib, asrlar davomida Sharq va G‘arb mamlakatlarida tibbiy bilimlarni o‘rganishda muhim manbalardan biri bo‘lib xizmat qilgan.

“Tib qonunlari”da inson organizmi, kasalliklarning sabablari, ularni aniqlash, davolash, dori vositalari, ovqatlanish, gigiyena va profilaktika masalalari keng yoritilgan. Ibn Sino kasallikni davolash bilan birga, sog‘liqni saqlash va kasalliklarning oldini olishga katta ahamiyat bergan. Bu jihat uning tibbiy qarashlarining muhim xususiyatlaridan biridir.

Asosiy qism

“Tib qonunlari” asarining asosiy xususiyatlaridan biri tibbiy bilimlarning tizimli tarzda bayon etilganidir. Ibn Sino tibbiyotga oid mavjud bilimlarni umumlashtirib, ularni ma’lum bir tartib asosida bayon qilgan. Asarda inson organizmi, sog‘liq va kasallik tushunchalari, kasalliklarning sabablari, tashxis va davolash usullari hamda dorivor vositalar haqida ma’lumotlar berilgan.

Ibn Sino kasalliklarni davolashda, avvalo, ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash zarurligini ta’kidlagan. Uning fikricha, kasallikning faqat tashqi belgilarini bartaraf etish yetarli emas, balki kasallikni yuzaga keltirgan omillarni aniqlash va ularga ta’sir ko‘rsatish kerak. Bunday yondashuv tibbiy davolashning mantiqiy asoslanganligini oshirishga xizmat qilgan.

Alloma bemorni kuzatish va uning holatini har tomonlama baholashga katta e’tibor bergan. Bemorning shikoyatlari, tashqi ko‘rinishi, uyqusi, ishtahasi, nafas olishi va boshqa belgilarini o‘rganish orqali kasallik haqida xulosa chiqarish mumkinligini ko‘rsatgan. Bu yondashuv o‘z davri uchun ilg‘or bo‘lib, tibbiy kuzatuvning amaliy ahamiyatini oshirgan.

Ibn Sino kasalliklarni davolashda individual yondashuv zarurligini ham qayd etgan. Bir xil kasallikka ega bo‘lgan bemorlarning yoshi, jismoniy holati,

ovqatlanishi va boshqa xususiyatlari bir-biridan farq qilishi mumkin. Shu sababli davolash usuli ham har bir bemorning holatiga moslashtirilishi lozim. Zamonaviy tibbiyotda ham individual yondashuv muhim klinik tamoyillardan biri hisoblanadi.

Ibn Sinoning tibbiy qarashlarida profilaktika alohida o‘rin egallaydi. U inson salomatligini saqlash uchun kasallik paydo bo‘lishini kutmasdan, unga olib keluvchi omillarni kamaytirish kerakligini ilgari surgan. Bu qarashlar bugungi profilaktik tibbiyotning asosiy g‘oyalaridan biri bo‘lgan kasalliklarning oldini olish tamoyili bilan ma‘lum darajada uyg‘unlashadi.

Sog‘lom ovqatlanish Ibn Sino ta‘limotida muhim o‘rin tutadi. “Tib qonunlari”da turli oziq-ovqat mahsulotlari, ularning xususiyatlari va inson organizmiga ta‘siri haqida ma‘lumotlar uchraydi. Alloma ovqatning miqdori, sifati va qabul qilish tartibiga e‘tibor bergan. Me‘yoridan ortiq yoki noto‘g‘ri ovqatlanish organizmga salbiy ta‘sir qilishi mumkinligini ta‘kidlagan.

Bugungi kunda ham to‘g‘ri ovqatlanish sog‘lom hayotning muhim omili hisoblanadi. Ortiqcha vazn, yurak-qon tomir kasalliklari, qandli diabet va boshqa ayrim surunkali kasalliklarning oldini olishda muvozanatli ovqatlanish muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan Ibn Sinoning ovqatlanishga oid qarashlari tibbiyot tarixini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Jismoniy faollik ham Ibn Sinoning sog‘liqni saqlash tizimida muhim o‘rin egallagan. U me‘yoridagi jismoniy harakatni inson organizmini chiniqtirish va sog‘lom saqlash vositalaridan biri sifatida baholagan. Jismoniy mashqlar insonning yoshi va umumiy holatiga mos bo‘lishi kerakligi haqidagi fikrlar ham uning yondashuvida muhim o‘rin tutadi.

Zamonaviy tibbiyotda ham muntazam jismoniy faollik sog‘lom turmush tarzining ajralmas qismi hisoblanadi. Jismoniy harakat yurak-qon tomir tizimini qo‘llab-quvvatlash, mushak va suyaklarni mustahkamlash, tana vaznini nazorat qilish va umumiy jismoniy holatni yaxshilashga xizmat qiladi.

Uyqu va dam olish masalalari ham Ibn Sino qarashlarida muhim o‘rin tutgan. Inson organizmi faoliyatining me‘yorida bo‘lishi uchun yetarli dam olish zarurligi

ta'kidlangan. Haddan tashqari charchoq va uyqusizlik insonning umumiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi qayd etilgan.

Bugungi kunda uyquning inson salomatligidagi ahamiyati tibbiy tadqiqotlar orqali keng o'rganilmoqda. Yetarli va sifatli uyqu ruhiy holat, xotira, diqqat, immun tizimi va umumiy hayot sifatiga ta'sir qiluvchi omillardan biri sifatida qaraladi. Shu sababli Ibn Sinoning dam olish va uyquga oid fikrlari ham tarixiy nuqtayi nazardan qiziqish uyg'otadi.

Gigiyena masalalari ham "Tib qonunlari"da muhim o'rin egallaydi. Tozalik, toza havo, suv, yashash joyining holati va atrof-muhitning inson salomatligiga ta'siri haqida fikrlar berilgan. Shaxsiy va umumiy gigiyenaga amal qilish kasalliklarning oldini olishda muhim omil sifatida qaralgan.

Hozirgi tibbiyotda sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilish yuqumli kasalliklarning oldini olishda katta ahamiyatga ega. Qo'lni to'g'ri yuvish, toza ichimlik suvidan foydalanish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va yashash muhitining tozaligiga e'tibor berish sog'liqni saqlashning asosiy choralaridan hisoblanadi.

Ibn Sino dori vositalaridan foydalanish masalasiga ham katta e'tibor bergan. "Tib qonunlari"da ko'plab dorivor o'simliklar, tabiiy moddalar va ularning xususiyatlari haqida ma'lumotlar berilgan. Dorilarning ta'siri, ularni qo'llash tartibi va ayrim holatlarda ehtiyotkorlik bilan foydalanish zarurligi haqida fikrlar bildirilgan.

Allomaning dori vositalariga oid qarashlarida kuzatuv va amaliy tajriba muhim o'rin egallagan. U dori vositalarining organizmga ta'sirini o'rganishga intilgan. Bu jihat farmakologiya tarixini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Ibn Sino davolash jarayonida tabiiy va oddiy usullardan foydalanishga ham katta ahamiyat bergan. Ayrim holatlarda ovqatlanishni tartibga solish, dam olish, jismoniy faollikni me'yorlashtirish va boshqa hayot tarzi omillarini o'zgartirish orqali bemorning holatini yaxshilash mumkinligini ta'kidlagan. Bu yondashuv davolashni faqat dori vositalari bilan cheklab qo'ymaslik zarurligini ko'rsatadi.

Ibn Sinoning kasalliklarni oldini olish haqidagi qarashlarida atrof-muhitning oʻrni ham katta. Havo, suv, iqlim, yashash joyi va kundalik hayot sharoitlari inson salomatligiga taʼsir qilishi mumkinligi qayd etilgan. Bugungi ekologik tibbiyot va jamoat salomatligi yoʻnalishlarida ham atrof-muhit omillarining inson sogʻligʻiga taʼsiri keng oʻrganiladi.

Ibn Sino ruhiy holat va jismoniy salomatlik oʻrtasidagi munosabatga ham eʼtibor bergan. Insonning ruhiy kechinmalari, qoʻrquv, qaygʻu va stress kabi holatlar organizm faoliyatiga taʼsir qilishi mumkinligini anglashga harakat qilgan. Hozirgi tibbiyotda psixosomatik kasalliklar, stress va ruhiy salomatlikning jismoniy holatga taʼsiri alohida ilmiy yoʻnalish sifatida oʻrganilmoqda.

“Tib qonunlari”da kasalliklarning oldini olish masalasining keng yoritilishi Ibn Sinoning tibbiyotga kompleks yondashganini koʻrsatadi. U inson salomatligini faqat kasallik boʻlmagan holat sifatida emas, balki ovqatlanish, harakat, uyqu, gigiyena va ruhiy holat kabi koʻplab omillar bilan bogʻliq jarayon sifatida koʻrgan.

Shu bilan birga, Ibn Sino davridagi tibbiyot bilan hozirgi zamonaviy tibbiyot oʻrtasida katta farqlar mavjudligini ham hisobga olish zarur. Bugungi tibbiyot mikrobiologiya, genetika, immunologiya, molekulyar biologiya, zamonaviy laboratoriya va instrumental diagnostika usullariga asoslanadi. Shuning uchun Ibn Sinoning barcha tibbiy tavsiyalarini zamonaviy davolash usullari sifatida qabul qilish toʻgʻri emas. Uning merosi, avvalo, tibbiyot tarixidagi ilmiy tafakkur, kuzatuv, profilaktika va sogʻlom turmush tarziga oid yondashuvlar nuqtayi nazaridan baholanishi kerak.

Ibn Sinoning “Tib qonunlari” asari tibbiy bilimlarni tartibga solish va keyingi avlodlarga yetkazishda katta tarixiy vazifani bajargan. Asarning lotin tiliga tarjima qilinishi uning Yevropada ham keng tarqalishiga imkon yaratgan. Shu sababli Ibn Sino tibbiyot tarixida Sharq va Gʻarb ilmiy anʼanalarini bogʻlagan muhim olimlardan biri sifatida eʼtirof etiladi.

Xulosa

Abu Ali ibn Sinoning “Tib qonunlari” asari jahon tibbiyoti tarixida muhim o‘rin tutadigan ilmiy meroslardan biridir. Asarda kasalliklarning kelib chiqish sabablari, ularni aniqlash, davolash va oldini olish masalalari bilan bir qatorda, inson salomatligini saqlashga xizmat qiluvchi kundalik hayot omillari ham keng yoritilgan.

Ibn Sino sog‘liqni saqlashda profilaktik yondashuvga katta ahamiyat bergan. To‘g‘ri ovqatlanish, jismoniy faollik, yetarli uyqu va dam olish, shaxsiy gigiyena, toza muhit va ruhiy xotirjamlikni saqlash uning tibbiy qarashlarida muhim o‘rin egallagan. Bu omillarning aksariyati bugungi sog‘lom turmush tarzi va profilaktik tibbiyot tushunchalarida ham muhim hisoblanadi.

Allomaning davolashga oid qarashlarida bemorning individual xususiyatlarini hisobga olish, kasallik sabablarini aniqlash va davolash usulini shunga mos tanlashga intilish kuzatiladi. Dori vositalariga oid ma’lumotlari esa tibbiyot va farmakologiya tarixining rivojlanishini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, “Tib qonunlari” asari nafaqat tarixiy tibbiy manba, balki ilmiy tafakkur, kuzatuvchanlik, profilaktika va inson salomatligiga kompleks yondashuvning muhim namunasi hisoblanadi. Ibn Sinoning tibbiy merosini o‘rganish bugungi avlodga tibbiyot fanining tarixiy taraqqiyotini anglash, sog‘lom turmush tarzining ahamiyatini tushunish va ilmiy izlanishning qadriyatlarini baholash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibn Sino. **Tib qonunlari**. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti.
2. Ibn Sina. **The Canon of Medicine (Al-Qanun fi al-Tibb)**. – Ingliz tilidagi nashr.
3. Browne E. G. **Arabian Medicine: Its Influence on the Middle Ages**. – Cambridge University Press.
4. Ullmann M. **Islamic Medicine**. – Edinburgh University Press.

5. Elgood C. **A Medical History of Persia and the Eastern Caliphate.** – Cambridge University Press.
6. Siraisi N. G. **Medieval and Early Renaissance Medicine: An Introduction to Knowledge and Practice.** – University of Chicago Press.
7. World Health Organization. **Traditional Medicine Strategy 2014–2023.** – Geneva: WHO.